

## NÁPOLYI JOHANNA.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Nápolyi Anjou-kori kutatásaimról írt ismertetéseimben, melyek a *Századok* 1879-ki évfolyamában lettek közzétéve, említést tettem egy amalfii tudós barátom könyvtárában létező nagybecsű kéziratú codexről, mely Róbert nápolyi király, majd I. Johanna királynő főkanclárjának, alifei Alunno Miklósnak krónikaszerű följegyzéseit, valamint Nápolyi Johannának a pápával, több fejedeleimmél s főúrral folytatott levelezéseit s egyéb fontos kiadatlan okleveleket tartalmaz. E nagybecsű gyűjteményből Camera úr szíveségéből szerencsém volt annak idején néhány érdekes részletet közölni.

Újabban Camera, ki az anjoui történelmi kútforrások gyűjtése s nyomozásai körül nagy érdemeket szerzett, e nagybecsű codex adatait saját egyéb buvárlataival kiegészítvén, valamint ismertebb kutatókat, mint Gravina s Thuróczy krónikáit, Muratori s Pray műveit is felhasználván, nápolyi Johanna s Durazzói Károly koráról egy vaskos kötetet állított össze »*Elucubrazioni storico-diplomatiche su Giovanna I. Regina di Napoli e Carlo III. di Durazzo*« cím alatt, mely nemcsak e két fejedelem történetében tapasztalható számos hézagot pótolni és sok téves ítéletet helyreigazítani van hivatva, de egyáltalában az Anjouk történelmére nézve kiváló fontossággal bír; s én, ki életem egy részét az Anjou-kori történelmi emlékek felkutatásának szenteltem és az idők viszontagságai miatt jelentékenyen megcsönkült nápolyi anjoui levéltárban több dolognak nem birtam nyomára jönni, szükségesnek tartom ebbeli hézagos kutatásaimat a Camera Máté fönjelzett művében lelhető adatokkal egészíteni ki. Jelen munkámmal tehát nem csupán Camera Máté művének ismertetését, de egyszersmind Nápolyi Johanna s Durazzói Károly története magyar vonatkozású mozzanatainak az általam gyűjtött s Camera adataival kiegészített anyag segélyével való kellő kidomborítását tűztem ki célomúl.

Alifei Alunno Miklós, kitől Camera adatait kölcsönzi, nemcsak mint előkelő államférfiu, de mint kiváló jogtudós is a

XIV. század legnevezetesebb férfiai közt említették a nápolyi történészek által.<sup>1)</sup> A tőle maradt codex az alifei püspökhöz, ki rokona volt, ettől pedig a XVII. századbéli nápolyi történetíróhoz, Bonnito Marcellóhoz került, ki azt részben le is fordította olasz nyelvre s róla »*Arcani Historici del Regno di Giovanna I.*« cím alatt rövid ismertetést írt. Bonnitonak kiadatlan kézirata az eredeti codexszel együtt jelenleg Camera birtokában van.<sup>2)</sup>

## I.

*Róbert nápolyi király. — Házasság Endre s Johanna közt.*

Második vagyis Sánta Károly nápolyi király tudvalevőleg V. István magyar király leányát, a nápolyiak által különösen kegyelt Máriát birta hitvesül.<sup>3)</sup> E házasságból 14 gyermeke született. Elsőszülött fia Martell Károly vala, kire Mária, fivére IV. László magyar király halálával a magyar koronához való jogát átruházta,<sup>4)</sup> ki mint magyar király meg is koronáztatott s atyja távollétében, illetőleg az aragoniai udvarnál szenvédett fogsága alatt, nápolyi királyi helytartói minőségében kiadott diplomáiban mindig a *Rex Hungarie* címet használta. Martell Károly 30 éves korában elhalálozván, fia Károly Róbert pedig magyar királylyá koronáztatván, nápolyi trónörökössé II. Károly másodszülött fia Róbert lón kijelölve. II. Károlynak 1309. május 5-én bekövetkezett halálakor mindazonáltal a trónörökösi kérdés tartós viszályra szolgáltatott okot a nápolyi s magyar udvarok, azaz Róbert nápolyi király s unokaöccse Károly Róbert magyar király közt. Az úgy a sz. szék elé került s az akkor Avignonban székelő V. Kelemen pápa előtt Róbert király nagyhirű nápolyi jogtudósok, mint Capuai Bertalan, Ruffolo Miklós és Iserniai András segédkezése mellett személyesen védte jogait,<sup>5)</sup> súlyt fektetvén különösen annak szükségességére, hogy a nápolyi trónra tapasztalt uralkodó, ne pedig egy idegen ország ifju királya emeltessék. A sz. szék Róbert javára ítelt s 1309. augusztus 1-én tartott consistoriumban ünnepélyesen kikiáltotta őt Szicília királyává.

Róbert királynak csak egy fia vala, a nápolyi történészek által *Carlo Illustré*-nek nevezett Károly;<sup>6)</sup> ez pedig korán elha-

<sup>1)</sup> *Giannone*, Istoria Civile del Regno di Napoli. I, 202.

<sup>2)</sup> Camera Máté történész ez év elején Amalfiban jobb létre szenderült.

<sup>3)</sup> *Övály Lipót*, Akadémiai Értekezések 1874. 1893.

<sup>4)</sup> *Budapesti Szemle*. 1874. márcz. ápr. 404—407. *Anjoukori Dipl. Eml. I.*

<sup>5)</sup> *Giannone*, Istoria Civile di Napoli. III. 167.

<sup>6)</sup> E téves elnevezés onnét veszi eredetét, hogy Károly herceg királyi helytartói minőségében kiadott diplomáit így intestálta: *Carolus Illustris*

lálózván s tőle csak két leánygyermek — Johanna és Mária — maradván, elhatározá — (némely nápolyi történész szerint lelkiismerete furdalásai következtében, a miért bátyjának Martell Károlynak mérgezés által halálát okozá) — Károly Róbert magyar király kisebbik fiának, Endrének ajánlani föl a nápolyi trónt unokája Johanna kezével együtt. Károly Róbert, ki még nem adta föl a nápolyi királyságra való jogait s kinek javára XXII. János pápa éppen ez időben tett lépéseket az őt illető salernói hercezség visszaszolgáltatása iránt, örömmel fogadta agg nagybátyja ajánlatát, mint az évek hosszú során át huzódott viszály legalkalmasabb megoldását, elhatározván személyesen vinni el Nápolyba 6 éves Endre fiát.

Nápolyban Róbert király fényes előkészületeket tett a magyar király fogadtatására. Manfredoniában hat diszes gályát szereltetett föl, melyek piros, fehér s kék színű s a magyar király czimerét viselő lobogókkal diszítve valának Dalmátiába evezendők, hogy Károly Róbertet s nagyszámú kíséretét Apuliába hozzák. Róbertnek ebbeli parancsai 1331-ből keltezték. Károly Róbert azonban csak 1333-ban érkezett Nápolyba. Ez év július havában indult el Visegrádról, és útját Horvátország felé véve, a dalmát partokon szállt a reá várakozó nápolyi hajókra. Kíséretében valának Csanád esztergomi érsek, Endre váradi s Jakab csanádi püspökök s számos főúr.

Károly Róbert hat teljes hónapig tartózkodott Nápolyban, mely idő nagyobbára fényes ünnepélyekben s lovagjátékokban telt el. A két gyermek közti eljegyzés megtörtént s Róbert ünnepélyesen megígérte a magyar királynak, hogy szándéka lévén hátralevő éveit nyugalomban, vallásos s tudományos szemlélődések közt tölteni el, Endrét, mihelyt érettebb korát eléri, meg fogja koronáztatni, addig is megadván neki a nápolyi trónörökösöket megillető calabriai hercegi címet.

Károly Róbert teljesen megbízván nagybátyja ígéretében, nyugodtan utazott vissza Magyarországba, nagyszámú magyar udvari személyzetet, magyar fegyvercsapatot, a hű dajkát Izoldát s Róbert magyar szerzetest mint nevelőt hagyván Endre fia őrizetél.

## II.

*Nápolyi udvarban. — Róbert király halála. — Johanna uralkodása.*

Róbert király életében Endre herceg minden alkalommal kiváló kitüntetésekben részesült s magyar udvarnokai sem szenvedtek mellőztetést, sőt egynémelyike kegyadományokat is nyert.<sup>1)</sup>

etc., mi azonban így egészítendő ki: *Carolus Illustris Regis Roberti etc. primogenitus.*

<sup>1)</sup> U. o. I. 353.

Udvartartása fényes vala<sup>1)</sup> s több kiváló főnemes lón szolgálatára kirendelve. Endre herczeg azonban, az egykorú írók egyhangú állítása szerint, kizárólag magyar nevelésben részesült s egyáltalában idegenkedett a nápolyi udvari szokásoktól s szertartásoktól. Szinte ösztönszerű ellenszenvvel látszék viseltetni a reá nézve idegen udvaroncok iránt, mely ellenszenvet mindinkább fokozni igyekezett az azok által barbárnak gúnyolt s lenézett magyar környezete, s különösen az őt minden idegen befolyástól féltő dajkája Izolda s nevelője Róbert magyar szerzetes. A szolgálatában levő olasz udvaroncok tehát semmi befolyással sem lehettek Endrére, holott Róbert király Endrének Nápolyban való neveltetése által éppen azt czélozta, hogy amaz udvar finom szokásait elsajátítsa s magát leendő alattvalóival megkedveltesse.

Johanna ellenben a tudósok, művészek s költők kedvencz gyűlhelyéül szolgáló nápolyi udvarban, kiváló műveltetésben s a legfinomabb nevelésben részesült; s valamint Endrét magyar környezetének sikerült teljesen elszigetelni az olasz udvaroncoktól, sőt leendő hitvesétől is, Johanna lelkére viszont a Róbert király által melléje rendelt s a gyermek mátkapár felügyeletével megbízott Cataniai Filippa gyakorolt szomorú befolyást, ki a szülői vezetés hiányában magára hagyott s amugy is könnyelmű Johanna gyermekszívébe a ledérség, tetszvágy s fenhéjázás csiráit oltá be.

Cataniai Filippa, ki később Endre meggyilkoltatásában való részvéte miatt borzasztó módon kivégeztetett, fiatal korában kiváló szépségű nő vala. Eredetileg szegény: mosónő volt s egy az udvari konyhán alkalmazott, később magas rangra emelkedett szerezcsennek neje. A királyi vérbeli rokonok, kik minden áron iparkodtak meggátolni Endre megkoronáztatását s Johannával való házasságát, e gonosz asszonyt használták fel eszközül galád terveik kivitelére. Filippa meg is felelt ebbeli feladatának. Az udvari szokásokat nem ismerő magyarokat durva parasztnak, a magát idegenül érző s gyanakvó Endrét lelketlennek s kegyetlennek festé le Johanna előtt, s nem hanyagolt el semmi alkalmat, hogy benne a gyűlölet s undor érzését ne ébreszsze leendő férje iránt.

Igy teltek el Endre és Johanna gyermekévei. Idegenül egymás iránt, ellenkező hajlamokkal s érzelmekkel, kerülve egymást ahol csak lehetett, s alig néhány hideg szót váltva, midőn a találkozás elkerülhetlenné vált, érték el tizenhatodik évöket, midőn Róbert király idején valónak látá tényleges egybekelésöket, mely fényes ünnepélyek kíséretében lett kihirdetve, úgy

<sup>1)</sup> U. o. I. 327. 333.

Szicziában, mint Provenceben s Piemontban, s föl lettek híva mindazok, kik a lovagi rendbe föl akartak vétetni, hogy Nápolyban jelentkezzenek, hogy Endre calabriai s salernói herczeggel egyidőben legyenek felavathatók.<sup>1)</sup> Róbert királynak e diplomája a szeretet legbensőbb érzelmeit tanúsítja Endre herczeg iránt s minden kételyen kívül helyezi ennek örökösi jogát.

Kevéssel az egybekelési ünnepélyek után érkezett meg Nápolyba Károly Róbert magyar király halálának híre, s ezzel az elaggott s tehetetlen Róbert király udvarán kizárólag a magyarellenés áramlat lett uralkodóvá. A hatalomra vágyó Johanna ragyogó szépsége s behizelgő modora által nemcsak a vérbeli rokonokat, de a nápolyi főurakat is mind a maga pártjára csábítja; s ezek segélyével csekély fáradságába került neki elhíttetni a királylyal, hogy Endre trónraléptével az ország könnyen a magyarok kezére kerülhetne. Róbert végre is engedni volt kénytelen, s különben sem igen tartván a még fiatal Lajos magyar királytól, végrendeletileg úgy intézkedett, hogy Johanna 25 éves koráig Sancia királynő s mások gyámsága alatt, azután pedig függetlenül uralkodjék a nápolyi trónon; Endre megkoronáztatásáról pedig szó sem volt Róbert végrendeletében.

Néhány hóval Károly Róbert halála után, 1343. január 19-én meghalt Róbert nápolyi király is s Johanna ki lett kiáltva nápolyi királynővé. A női szépség s kellem csábjaival pazarúl megajándékozott ifju uralkodónő a melléje rendelt gyámok vezetése mellett azonnal átvette az országlást, s hatalma korlátlanságának bizonyítékául első tényeképen elrendeli, hogy az ország főtisztviselői megerősítették s hűségi eskü letétele végett előtte megjelenjenek. Megnyerő modora által annyira le tudta bilincselni a kedélyeket, hogy mostoha nagyanyja: Sancia özvegykirálynő s többi gyámjai egészen háttérbe szorultak; férje Endre pedig, ki iránt az egybekelés után még hidegebbnek mutatkozott, semmi tekintetbe nem vétetett.

Első gondja vala Johannának udvari személyzetet állítani össze, s csakis kiváló szépségű hölgyeket s férfiakat fogadott fényes palotájába. Camera felsorolja ama hölgyek hosszú névsorát s köztük két magyar hölgyet is említ, Margit s Izabella névvel, kik azonban, mint az oklevelekből kiderül, Endre udvarához tartoztak.<sup>2)</sup>

Johanna trónraléptével az imént oly szigorú erkölcsű nápolyi udvar, hol még csak nem rég az Árpád-házi Mária királynő, a Magyarországból hazatért Izabella magyar királynő,

<sup>1)</sup> Anj. Dipl. Eml.

<sup>2)</sup> Anj. Dipl. Eml.

IV. László özvegye s a szintén Árpád-házi Erzsébet hercegnő, Mária királynő nővére, ki később zárdába vonult<sup>1)</sup>, a női erény mintaképeiül szolgáltak, immár a női szeszélyesség s élvvágy, kéjelgés s dobzódás tanyájává vált, és Sancia özvegy királynő tehetetlensége érzetében önkényt lemondott gyámi tisztségéről és mélyen megbotránkozva távozott az udvarból s zárdába vonult, hol vezeklések közt tölté végnapjait.

Volt a nápolyi udvarnak a már említett Filippán kívül még egy rossz szelleme: Durazzói Károly nagynénje, az özvegy Valois Katalin, ki konstantinápolyi császárnői címet viselt. Azon czélból, hogy a majdan özvegységre jutandó Johanna az ő fiához, Tarantói Róberthez mehessen nőül, szakadatlanul az Endre s Johanna közti viszályok előidézésén és Endre élete elleni tervek szövésén fáradozott; sőt annyira ment e gonosz szívű nő, hogy Filippa s ennek huga, de Cabannis Sancia közvetítésével, kiről Gravina krónikás azt mondja, hogy *publice meretricabatur*, mindenféle szerelmi kalandba keverte Johannát. Majd d'Artois gróf, majd Tarantói Lajos, majd Caracciolo Henrik jutott a királynő kegyeihez. Ez utóbbi életével is lakolt, mert a magyarok által, kik a királynő lakosztályából látták őt kijönni éjnek idején, állítólag Endre parancsára lemeszároltatott. Katalin ily kalandok létesítésével s azoknak, sőt néha koholt kalandoknak híresztelésével csak azt célozta, hogy Endrét bajba hozza s előbb-utóbb valamely vakmerőbb udvarló merényletének kitegye.

A nápolyi udvar fénye s nagyszerűsége különben páratlan vala ekkor egész Európában. Johanna királynő mellett ennek nővére Mária, Durazzói Károly neje s az említett Valois Katalin vetélkedtek a fénytűzésben s ünnepélyek rendezésében. Johanna, mint a költészetnek nagy pártolója, szívesen látta udvarán Petrarcat s Boccacciót; ez utóbbi hosszabb ideig tartózkodott Nápolyban, s *Fiammetta* neve alatt is egy, a nápolyi udvarhoz tartozott hölgy, Róbert király törvénytelen leánya Mária értendő. Az ifju királynő Petrarca sonettjeit s Boccaccio novelláit nagy élvezettel hallgatta s az akkor divatozó költészeti virágjátékokat<sup>2)</sup>, szerelmi s lovagjátékokat különösen kedvelte.

Minők valának e játékok? Boccaccio eleven színekkel ecseteli novelláiban s *Fiammetta amorosa*-jában. A hajdan annyi magasztos és nemes törekvés iránt lelkesülő lovagok, kik eszményi hölgyeikért a legbámulatosabb hőstettekbe ragadtatták magu-

<sup>1)</sup> U. o.

<sup>2)</sup> Ily virágjátékoknál három díj lőn kiosztva. A legjobb szonett aranyibolyát, a legszebb pásztordal ezüst jászmint, a legjobban sikerült ballada akácvirágot nyert. E virágjátékok Provenceből vették eredetüket s különösen Johanna idejében nagyon divatoztak.

kat, ekkor immár csak udvarról udvarra kóborló kalandorokká fajultak, kiknek ugyan szintén megvoltak választott hölgyeik, sőt ezek tiszteletére a legesztelenebb fogadalmakra is vetemedtek: de céljuk már csak egyedül s kizárólag az anyagi szerelem, az érzéki élvezet hajhászása volt.

A régi jelszó: tiszteld a nőt! ama nemes eszme: megvédeni a nőt mindenütt s mindenki ellen, síkra szállani érette a hatalmaskodókkal szemben, — nemcsak a lovagok s költők, de a nők részéről is a legnagyobb visszaélésekre adtak alkalmat. A szerelem rendszerré, sőt külön tudománnyá — *scienza gaja* — (vig tudomány) fejlődött. A *codice d'amore*-ban határozottan ki volt mondva, hogy a házasság nem vet törvényes akadályt a szerelmeskedésnek s e szerint a férjes nő bátran választhatott magának szerelmi lovagokat; a szerelmi törvényszékek — *tribunali d'amore* — pedig e tekintetben a legképtelenebb tanokat hirdették.

Az akkori nők s egyáltalában az olasz úri szokások leghűbb jellemzését Boccaccio novelláiban találjuk, hol az erény s hűség nevetség s gúny tárgyává válnak, a nő kicsapongó kéjhölgygyé sülyed, ki az érzéki gyönyörökben keresi minden örömét, ki a templomban is csak szerelmével foglalkozik s a borzasztó fekete halál pusztításai közben csak novellázásra s élvezetekre gondol; a decameron egyúttal legtalálhatóbb képét nyújtja azon romlott erkölcsöknek, melyek a Nápolyi Johanna udvarán uralkodtak.

Endre mint azelőtt, úgy most is került az udvari mulatságokat s legfőlebb a lovagjátékokban s vadászatokon vett részt; a pazarlásokról s fajtalanságokról azonban, melyek az inségben szenvedő nép zúgolódását idézték elő s városszerte megbotránkoztatás tárgyát képezték, neki is tudomása volt, sőt udvarmestere: Róbert szerzetes, kitől maga Johanna is rettegett s ki rongyosan s mezítláb járt végig a fényes udvari termeken, nem ritkán mint zúgó fergeteg csapott a mulatozók közé, s isten haragjával fenyegeté a kicsapongó udvaroncokat, kik napestig dőzsöltek, míg a szegény népnek az éhhalállal kelle küzdenie. Nápolyban ugyanis akkor nagy inség uralkodott s Róbert barát, mint a szűkölködők gyámolítója s vigasztalója, a nép előtt nagy tekintéllyel birt.

1343. nov. 25-ke éjjelén soha nem tapasztalt tengeri zivatar rémítő pusztításokat tett Nápolyban, nemcsak a kikötőben, hol egynek kivételével valamennyi hajó elsülyedt, de magában a városban is. E zivatar, melyet az akkor Nápolyban tartózkodott Petrarca is leir s melyet a nép a Róbert barát által megjósolt isteni büntetésnek tekintett, magát Johannát is annyira rémített, hogy összes udvarhölgyei kíséretében mezítláb s fel-

bomlott hajjal vett részt az Isten kiengesztelése céljából rendezett körmenetben.

Róbert szerzetesnek, mint képzelhető, a nápolyi udvarnál sok ellensége volt. Petrarca *istrice immondó*-nak (csúfsüندisznó-nak) nevezi; máshol azt mondja, hogy ha igaz, hogy az emberek veleje haláluk után kigyókká válik, úgy ez a barát a Róbert király velejéből támadt kigyónak mondható.

### III.

*A nápolyi hírek befolyása a magyar udvarnál. — Erzsébet királynő Nápolyba jövele. — Újabb egyenlenségek. — Összeesküvés Endre élete ellen. — Endre halála.*

A nápolyi szomorú helyzetről úgy Endre, mint Róbert szerzetes részéről mind sűrűbb jelentések érkeztek Magyarországra. Másrészt a corumpált nápolyi udvaroncok kezén lévő ügyek kormányzatában is a legnagyobb zavarok s rendetlenségek mutatkoztak, sőt a szenvedő nép forrongása mind fenyegetőbb jelleget öltött, úgy hogy Kelemen pápa, a mindenünnen érkező panaszoknak eleget téve, új gyámot rendelt Johanna mellé Aymerik bibornok személyében, s hogy a királyi hitvesek közti visszás helyzetnek véget vessen, külön követet bízott meg, hogy Endrét s Johannát minden áron kibékíteni iparkodjék, megadván a még mindig calábriai hercegi címet viselő Endrének, addig is míg megkoronáztatása bekövetkezhetheték, a szicíliai s jeruzsálemi királyi címet.

A Nápolyból érkezett szomorú hírek végre arra indították a fia sorsa fölött aggódó Erzsébet magyar anya királynőt, hogy személyesen jöjjön el Nápolyba, el levén határozva azon esetre, ha a helyzeten nem javíthatna, visszavinni Endrét a hazába.

Erzsébet királynő 1343 tavaszán fényes és nagyszámú kísérettel s jelentékeny pénzüsszeggel ellátva indult meg nápolyi útjára. A velencei signoria nagy kitüntetésekkel fogadta területén a magyar anyakirálynőt s két gályával kísértette őt apuliai útjában. Endre s Johanna, kik ekkor már tizenhetedik évökben voltak, Barlettában várták a fölséges vendéget. Nápolyba való bevonulása 1343. július 24-én történt.

Erzsébetnek Nápolyba való érkezével mintegy varázsütésre megváltozott a helyzet. Az udvari féktelenségeknek nyoma sem vala látható; Johanna teljes szeretettel látszott viseltetni férje iránt, sőt a királyi vérbeliek is megadták Endrének a kellő tiszteletet. Nápolyból Erzsébet magyar főurakból álló fényes követséget menesztett Avignonba a pápához, sürgetvén Endre fiának megkoronáztatását, maga pedig a nápolyi érsek s számos

nápolyi főúr kíséretében Rómába zárandokolt Péter és Pál apostolok sírjához, mely útjában, valamint magában Rómában, az akkor fényében levő Cola di Rienzo tribun által kitüntető fogadtatásban részesült.

Rómából visszatérvén Erzsébet még több hónapig tartózkodott Nápolyban, várva az avignoni követség eredményét. Ez idő alatt bő alkalma volt tapasztalni, mily alárendelt helyzetben találta magát Endre fia Johannával szemben s nem bírván már bevárni a pápai elhatározást, mely az Anjouk cselszövényei folytán mind tovább huzódott, Erzsébet királynő végre, mintegy szomorú elérzettől sarkalva, elszánta magát visszavinni Endre fiát Magyarországba. De a csalfa Johannának s gonosz rokonainak, kiknek okuk volt félni e visszautazás következményeitől, sikerült végre eltéríteni szándékától a magyar királynőt, ki 1344-ben egyedül utazott vissza Magyarországba. Ez év február 25-iki parancsával Johanna három gályát szerelttetett fel számára; a velencei signoria pedig ugyanez évi ápril 7-iki tanácshatározatával elrendeli, hogy két gálya induljon az apuliai partokra, kíséretül Erzsébetnek Dalmáciába való átkelésében.

Erzsébet királynő távozása után a nápolyi udvar ismét a legzajosabb kicsapongások színhelye lőn. Aymerik bibornok nem birt annyi tekintéllyel, hogy amaz erkölcsi feslettséget fékezni képes lett volna. Johannának pedig mindinkább terhére volt a pápai legatus, mert ez a hatalmára féltékeny nő még névleg sem tűrt el senkit maga fölött. Remonstrált is több ízben a pápának, a miért őt gyermeknek tekinti s a legatus gyámsága alatt tartja. Végre sikerült neki kieszközölnie Aymerik visszahívását s 1344. július havában VI. Kelemen pápa elrendelte Johanna királynő megkoronáztatását, mely 1344. augusztus 28-án Nápolyban a S. Chiara templomban nagy pompával végbe is ment, s Johanna végre korlátlan hatalommal ragadá kezébe a kormány gyeplőjét.

Endre újabb mellőztetése nagy bosszúságot okozott Lajos magyar királynak, kinek követei csak nem rég azon hirrel tértek haza Avignonból, hogy Endre megkoronáztatása rövid idő múlva be fog következni. Lajos újabb követséget küldött Avignonba, ez alkalommal jelentékeny pénzajándékot, 40,000 márka aranyat ajánlván fel a pápának, ha Endrét azonnal megkoronáztatja; s ezen kézzel fogható argumentumnak, mint látni fogjuk, fogadtatja is volt.

Azalatt Endre, ki a regensség idejében mindig királyi kitüntetésben részesült, Johanna egyeduralkodása alatt oly alárendelt helyzetbe jutott, hogy mint Gravina följegyzi, még ruhát sem készíttethetett magának neje engedélye nélkül (*via posset*

*sine licentia regine unam facere sibi robbam*). Csekély számú magyarjaitól s barátságot szinlelő árulóktól környezve, elkeseredetten várta a pillanatot, hogy ellenségein megboszulhassa magát; s midőn bátyja, Lajos király tudatá vele, hogy Avignonból visszaérkezett követei, Dénes udvari káplán s Gergely császári prépost levelet hoztak a pápától, melyben a megkoronáztatását elrendelő bulla elexpediálását jelenté, sőt a koronázási szertartást végzendő nuncius a pápai bullával már Nápolyba érkezett, Endre a koronázási ünnepélyre lobogókat készíttetett, melyeken hóhérbárd s békó valának láthatók, annak jeléül, hogy ezek által fognak bünhődni mindazok, kik ellene fondorkodtak.

Ez vala a szerencsétlen Endre halálitélete.

A királyi udvar ekkor 1345. augusztusban a Castellamare melletti királyi nyaralóban, a paradicsomszerű Quisisanában időzött, hol Johanna viselős állapota is constatáltatott.

Azok, kiknek legtöbb okuk volt tartani Endrétől. u. m. d'Artois gróf, Róbert király törvénytelen fia s ennek fia Bertrám, továbbá Nápoly város kapitánya Terlizzi gróf, De Cabannis Róbert eboli gróf főudvarmester, ki a hirhedt Filippa fia vala, Cataniai Rajmond, Johanna majordomusa és más magas udvari méltóságokat viselő férfiak, Filippával és Valois Katalinnal egyesülve, összeesküvést szőttek Endre ellen, csakis ennek halálától várhatván menekülést. Az összeesküvés lelke Valois Katalin, főeszközei pedig Filippa s ennek huga, a már említett Sancia valának, végül pedig maga Johanna, ki bár tényleg nem vett részt a titkos gyülekezetekben, a főintézőkkel egyetértett s gaz tervök kivitelében, ha nem is közvetlenül, de mindenesetre jelentékeny tényezőül szolgált.

A királyi vérrokonok közül egyedül Durazzói Károly vala az, ki mindig Endre mellett tartózkodott s mint Gravina mondja, *quasi continuo morabantur simul et simul semper gaudebant*, vajjon árulási szándékkal, az nincs bebizonyítva; tény ellenben, hogy sógornőjével: Johannával nyílt ellenségeskedésben állott. Az bizonyos, hogy az összeesküvésben s gyilkosságban, melyért őt lakoltatá meg Lajos király első sorban, részt nem vett. Az összeesküvők iránta való tekintetből nem is merték a merényletet Nápolyban vagy Quisisanában végrehajtani, hanem nagy vadászatot eszeltek ki, mely Aversában vala rendezendő. Durazzói Károly e vadászaton — akarva vagy akaratlanul — nem jelent meg. A gyanutlan Endre azonban örömmel fogadta a meghívást, s szeptember derekán már Aversában találjuk a nápolyi udvart. Szeptember 18-án nagy fáradtan tért vissza a vadásztársaság Johannával élén az aversai királyi kastélyba. némelyek szerint az ottani S. Pietro a Majella zárdába s gazdag vacsora után,

melyben a kastély őrizetével megbízott magyar fegyveres csapat s Endre meghitt szolgálói is résztettek, kik a nagy mennyiségű s valószínűleg álomporral kevert bortól csakhamar mély álomba merültek, a vendégek eltávoztak a kastélyból, hol csak négy összeesküvő maradt elrejtőzve. Éjfél tájban egy fölbérelt szolga, azon ürügy alatt, hogy igen fontos hírek érkeztek Nápolyból, fölkellette az alvó Endre királyt, ki mitsem sejtve, félig felöltözve s fegyvertelenül jött ki az előterembe, hol a már várakozó összeesküvők hirtelen megrohanták, de nem várt kemény ellenállásra találtak. Már is sikerült Endrének kiszabadítani magát gyilkosai kezeiből, és folytonosan segítségért kiáltozva sietett vissza hálótermébe, hogy magát fölfegyverezze. Itt azonban a fölbérelt szolga útját állotta s az összeesküvők egyike, az ifju d'Artois, kit Johanna egyik kedvese gyanánt említenek, hogy a már futásnak eredő társait fölbátorítsa, kétségbeesetten vetette magát újból Endrére, s ekkor sikerült nyakába vetni a már készen tartott zsineget, melylyel csakhamar kivonszolták a fuldokló királyt a terraszra s annak kartámaszáról függve tartották mindaddig, míg kiadta véglehelletét, s ekkor az alatta levő kertbe levetették. A hü Izolda, ki örülden szerette Endrét, s a magyar cselédség már csak a megtörtént tényt constatálhatták. Endre holtteste két nap mulva Nápolyba szállíttatott, s az ottani székesegyházban Capere kanonok gondoskodásából eltemettetett. E templom főoltárától balra levő sekrestye ajtaja mellett a falban egy egyszerű márványlap jelöli sírját.

## IV.

*Johannának fia születik. — Zavarok Nápolyban. — Endre gyilkosainak elítéltetése.*

Endre megöletése úgy Nápolyban, mint Magyarországon óriási izgatottságot keltett.

Meg kell itt említenem, hogy alig néhány hónappal Endre meggyilkoltatása után Johannának fia született, ki dédatyja után Martell Károly nevet kapott<sup>1)</sup>; s bár ez esemény az udvari gyász miatt nem lőn a szokásos vigságokkal megünnepelve, az mindazonáltal Johannának rendkívüli örömet okozott, ki sietett is azt a baráti hatalmakkal s a pápával körlevélben tudatni. Keresztatyául a pápát kérte föl, ki a tisztséget el is fogadta s képviselétével a cavailloni püspököt bízta meg. Johanna külön udvartartást rendezett be az újonszülött herczeg számára, udvar-

<sup>1)</sup> A sessai krónika szerint: Eoque anno (1345) in festo Nativitatis Domini nostri Jesu Christi domina Johanna regina peperit filium nomine Carolum Martellum.

hölgyei közé egy Izabella nevű magyar hölgyet is rendelve mellé.<sup>1)</sup>

Johanna azon reményben, hogy ez örvendetes családi esemény csillapító hatással leend sógorára, Nagy Lajos magyar királyra, a tropeai püspököt küldé hozzá követül, hogy neki a kis herczeg születését jelentse s őt iránta való könyörületre bírja. De a követ minden fáradozása dugába dőlt, Lajos király nem hagyván magát megtántorítani azon elhatározásában, hogy öcsce gyilkosain véres boszút álljon.

E követség meghiusulása nagy ijedelmet okozott a nép dühe elől már hónapok óta a Castelnovo királyi várakba menekült s lázongó néptömegek folytonos ostromának kitett nápolyi udvarban. E várakba már csak a tenger felől lehele bejutni, s innét is igen leverő hírek érkeztek az ország minden részéből. Endre meggyilkoltatása s a nápolyi udvar fajtalauságai nyílt lázadásra birták a népet, s magában Nápolyban a nép haragja csak akkor csillapodott le némileg, midőn a királyi palotát megrohanó lázadóknak sikerült végre kieszközölni a királygyilkosok kiszolgáltatását. Sőt a görög császárnői címet viselő Valois Katalin s Johanna férfitrokonai, hogy a gyanut magukról elhárítsák, személyesen állottak a népmozgalom élére, feláldozván vak eszüköikül szolgált czinkostársaikat. A főczinkosokat azonban, D'Artois Károlyt s fiát futni engedték a tenger felé. Johanna pedig, a népet kiengesztelendő, miséket rendelt Endre király lelkiüdvösségeért.<sup>2)</sup>

Nem kis mértékben járult a belzavarok fokozásához a királyi vérbeliék közti egyenetlenség s különösen Tarentói Lajos s Durazzói Károly versengései, kik az általános zavarokat saját céljaikra igyekeztek fölhasználni; továbbá a mindenünnen betóduló kalandorcsapatok, kik egyik vagy másik főúr szolgálatában országszerte raboltak s pusztítottak. E kalandorok közt Camera magyarokat is említ. de tévesen, mert az első magyar csapatok Nagy Lajossal jöttek a nápolyi királyságba 1348-ban. E rabló csapatok nagyobbára olaszok s németek valának, mint az Johannának 1346. márczius 25-ki rendeletéből is kitűnik, melyben meghagyja, hogy valamennyi német az országhól azonnal kitakarodjék.<sup>3)</sup> Johanna ugyanekkor hadi tanácsot is tartott s ugyanaz

<sup>1)</sup> Nápolyi levéltár. Reg. Ang. 1347. F. 163. l.

<sup>2)</sup> A nápolyi anjoni regestákban erre nézve a következő adatot találjuk: „Presbytero Sergio Gayto de Amalfia *statuto ad celebrandum quotidie divina officia* in cappella S. Ludovici majoris ecclesie Neapolitane, in quo corpus clare memorie incliti regis Andree Jerusalem et Sicilie regis, reverendi domini viri nostri quiescit in Domino pro anima dicti viri nostri . . . (Reg. Ang. 1345—1346. D. 127. l.)

<sup>3)</sup> Reg. Ang. 1346. 53. l.

év márczius 27-re hadiszemlére gyűjté össze az ország főurait s fegyveres hűbéreseit.<sup>1)</sup> Apriltól júniusig a várakat szemlélteti meg s különösen a tengerparti várakat rendeli védelmi állapotba helyeztetni.

E közben azonban nem szűnik meg könyörögni a pápának, hogy Lajos magyar királyt iránta való irgalomra bírja. VI. Kelemen pápa meg is tett e tekintetben minden lehetőt, s mint alább látandjuk, nemcsak Lajos királynak és Erzsébet királynőnek írt könyörgő leveleket Johanna érdekében: de a külhatalmak közbenjárását is igénybe vette, különösen hangsúlyozván, hogy miután már minden intézkedés meg van téve, hogy Endre gyilkosai szigorúan bünhődjenek, semmi ok sem forog fenn többé a Nápoly elleni hadjáratra.

1346. június 3-án VI. Kelemen csakugyan sürgősen meghagyta a nápolyi főítélőmesternek, hogy a már egyházi átokkal sújtott királygyilkosok ellen a vizsgálatot azonnal indítsa meg, mely parancsát Johanna királynő is megerősítette. Del Balzo Bertram főítélőmester, ki maga is mélyen föl volt háborodva e gyilkosság miatt, annál inkább, minthogy Erzsébet magyar királynő előtt, midőn Endre fia látogatására Nápolyba jött, fia biztonságáért szinte kezességet vállalt. erélyesen megindította a vizsgálatot. A felbőszült nép segítségével már előzőleg elfogottakon kívül még többeket kézrekerítettett, nevezetesen Endre hűtlen szolgáját, Paccio Mambriciót, Cataniai Rajmondot, a királyi ház udvarmesterét, Cataniai Filippát, ennek fiát, De Cabannis Róbertet s hűgát Sanciát, a királynő különös kegyenczét, kik is Nápoly egyik közterén végrehajtott kegyetlen kínvallatás után, mely alatt a nép, hogy a vallomásokat ne hallhassa, kellő távolban tartatott, 1346. július hóban lettek kivégezve. Az egykorú krónikások: Gravina, Villani s Costanzi szerint az elítéltek a vesztőhelyre való hurczoltatásuk közben tüzes harapófogókkal kínoztattak, szájukat fölpeczkelték, nehogy a királynő ellen vádat emelhessenek. Cataniai Filippa útközben adá ki lelkét. Ugyanez év augusztus 7-én még mások is ki lettek végezve, köztök Terlizzi gróf s Melizzano közjegyző.

ÓVÁRY LIPÓT.

<sup>1)</sup> Wenzel, Dipl. Eml. az Anjou-korból II. 25.